

Hoczyk, Stanisława

"Jubileusz Lubelskiego Wodociągu Staropolskiego 1506-2006" : wystawa w Muzeum Historii Miasta Lublina

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 9, 391-394

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisława Hoczyk

Jubileusz Lubelskiego Wodociągu Staropolskiego 1506-2006. Wystawa w Muzeum Historii Miasta Lublina

W piątek przed świętym Walentym roku Pańskiego 1506 zawarta została umowa pomiędzy Janem rurmistrzem a rajcami, mistrzami cechów, majstrami i całym obywatelstwem miasta Lublina na budowę wodociągu, który był przykładem wielkiego kunsztu inżynierskiego i wytrwałej walki mieszkańców miasta o czystą wodę w XVI-XVII w. Data ta wyznacza początek historii lubelskiego wodociągu użytkowanego przez ponad 167 lat.

W 2006 roku mijała 500. rocznica rozpoczęcia budowy tego wodociągu. W dniu 6 lipca otwarta została jubileuszowa wystawa przez Grażynę Jakimińską, w obecności Prezydenta Miasta Andrzeja Pruszkowskiego, Dyrektora Muzeum Lubelskiego Zygmunta Nasalskiego, vice-dyrektora Instytutu Archeologii UMCS Jerzego Libery, kierownika Zakładu Historii Średniowiecznej Ryszarda Szczygła i kierownika Zakładu Archeologii Wczesnośredniowiecznej UMCS Stanisławy Hoczyk, której udział w wystawie był jednym z punktów ogólnego programu – popularyzacji osiągnięć naukowych Instytutu Archeologii UMCS (ryc. 1).

Początek zainteresowań archeologów miejskimi wodociągami wyznacza odkrycie publicznego punktu czerpalnego wody z XVI w. przy ul. Grodzkiej 16 na Starym Mieście, przez ekspedycję Stanisławy Hoczyk w 1969 r. Na głębokości 2 m zachowana była dolna część dębowej beczki z żelazną obręczą przy dnie, nałożonej na zakończenie drewnianej rury wodociągowej. Woda pitna doprowadzana była do jej wnętrza przez kwadratowy otwór w rurze, zamykany drewnianą klapką zwrotną. Nadmiar wody odprowadzano na zewnątrz drewnianym przelewem. Przy jej dnie ułożony był pomost z belek ułatwiający dojsie od strony ulicy Grodzkiej i kościoła p.w. św. Michała. Wewnątrz beczki-studzienki znajdowały się fragmenty naczyń glinianych, a obok, w tzw. warstwie „mierzw”, również przedmioty codziennego użytku wyko-

Ryc. 1. Dr Grażyna Jakimińska, kierująca Muzeum Historii Miasta w Bramie Krakowskiej otwiera wystawę o dawnym wodociągu Lublina. Od lewej stoją dyrektor Muzeum Lubelskiego Zygmunt Nasalski, prezydent miasta Andrzej Pruszkowski, Małgorzata i Jerzy Liberowie, Łukasz Rejniewicz i dziennikarka Radia Lublin. Fot. M. Rutkowska.

nane z innych surowców: żelaza, rogu, gliny, skóry. Był to publiczny punkt czerpalny wody zachowany w stopniu umożliwiającym rekonstrukcję jego wyglądu i funkcjonowania (S. Hoczyk 1979; 1986a; 1986b; 1997a; 1997b; Z. T. Mazurek 1986)¹.

Szczęśliwym zrządzeniem losu, podczas prac ziemnych prowadzonych w 1996 r. przy ul. Krakow-

¹ Pierwsze podsumowanie stanu naszej wiedzy o dawnych wodociągach lubelskich zostało przedstawione w referatach kilku autorów w 1986 r. na konferencji naukowo-technicznej *Wodociąg Lublina okresu staropolskiego*, zorganizowanej z dużym zaangażowaniem osobistym Zdzisława Mazurka, pod kierunkiem naukowym Jana Gurby i Ryszarda Schnejdera. Wyniki tych badań zostały opublikowane w powielonym tomiku pod tym tytułem w niewielkim nakładzie (por. *Wodociąg lubelski...*, 1986) i były myślą przewodnią wystawy.

Ryc. 2. Dokument pergaminowy umowy z 1506 r. Archiwum Państwowe w Lublinie. Fot. S. Turski.

skie Przedmieście przez Mariusza Matyaszewskiego odkryto kolejny, niezwykle zabytek z dawnej sieci wodociągowej. Była to część drewnianej skrzyni wodnej o powierzchni dna około 12 m i pojemności około 1000 litrów wody, zbudowanej z sosnowych dranic i ustawionej na drewnianej rurze przesyłowej. Wodę do wnętrza zbiornika doprowadzano przez „słup”, czyli krótki, pionowy odcinek rury wmontowany w dno skrzyni (D. Włodarczyk 1999).

Do badań historii wodociągu mieliśmy więc dwa publiczne zbiorniki wody o odmiennej konstrukcji, obszerny zbiór źródeł pisanych w księgach miejskich, nazwę dzielnic „Rury” i źródła ikonograficzne (S. Hoczyk-Siwkova 1997a, s. 161). Rocznicowe okoliczności skłaniały do ponownego podjęcia tego problemu, zwłaszcza, że pierwszy wodociąg lubelski był od wielu lat jednym z tematów badawczych autorki. Kontynuacją tych działań była publikacja serii artykułów publicystycznych (S. Hoczyk-Siwkova 2005; 2006a; 2006b; 2006c; 2006d), wygłoszenie w Centrum Kultury publicznego wykładu *Wodociąg staropolski miasta Lublina w XVI-XVII w.* w październiku 2005 r. i udział w przygotowaniu wystawy.

Po raz pierwszy po 500. latach, mieszkańcy Lublina mogli tam zobaczyć fotograficzną kopię pergaminowego dokumentu umowy z 1506 r. (ryc. 2) i zapoznać się z treścią jej poprawnego polskiego tłumaczenia. Na schemacie technologicznym wodociągu, opracowanym przez Zdzisława Mazurka (1986, s. 100, ryc. 1), przedstawiony był układ całego założenia

i jego poszczególne części: 1) ujęcie wody pitnej na Wrotkowie, 2) rurociąg przesyłowy z Wrotkowa do rurmusa, 3) kanał z wodą rzeczną do napędzania koła wodnego rurmusa, 4) rurmus z tłokami tłoczącymi wodę pitną do rur skierowanych do wieżyczki wodnej, 5) wieżyczka na wzgórzu brygidzkowskim, gdzie woda pionowymi rurami była jeszcze wyżej *podniesiona*, a następnie grawitacyjnie prowadzona dalej do *miasta w murach*.

Zamieszczone teksty i ilustracje informowały o ogromnych nakładach pracy i trudnościach podczas jego użytkowania przez ponad 167 lat (1506-1673). Przypomnieć należy, że dla sprowadzenia czystej wody do miasta wykonano: *zajazie* czyli tamę na Bystrzycy, ujęcie wody pitnej – *wodozbiór*, otwarty kanał – *przekopę*, wykop i rurociąg przesyłowy długości kilku kilometrów. Zbudowano też drewniany rurmus odpowiadający współczesnej stacji pomp i murowaną wieżyczkę wodną (wieżę ciśnień), a także kilka publicznych studzienek w mieście. Do funkcjonowania rurociągu potrzeba było kilka tysięcy rur drewnianych i tzw. buks (żelaznych łączników), rury mosiężne i żelazne, tłoki do rurmusa i wiele innych urządzeń. Wodę do rynku i studzienki-rzapia doprowadzono z odległości około 5,5 km i przy wzgórzu brygidzkowskim *podniesiono* ją do wysokości około 25 m, a więc współczesnego wieżowca. Tą wyjątkową trudną i niezwykłą inwestycją komunalną mogli zrealizować i utrzymać mieszkańcy zamożnego miasta. Był bowiem Lublin w XVI i I. połowie XVII w. cen-

trum życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego w południowo-wschodniej części jagiellońskiej Rzeczypospolitej, i jednym z najpiękniejszych miast europejskich. Autentycznym dowodem jego świetności w tych czasach jest panorama miasta od strony południowej Abrahama Hogenberga wydana w Kolonii w 1618 r., gdzie przedstawiono również budowle tak wyjątkowe jak rurmus i wieżyczka wodna w ich pierwotnym kształcie i położeniu.

Na wystawie prezentowane były również zabytki archeologiczne: autentyczne zakończenie rury wodociągowej ze studzienki (rząpia) przy ulicy Grodzkiej (ryc. 3), fragment rurociągu z zachowanym żelaznym łącznikiem tzw. buksą (ryc. 4), części obuwia z wykopu, model skrzyni wodnej z Krakowskiego Przedmieścia i zdobytą z wielkim trudem wielka dębowa beczka, symbolizująca studzienkę-rząp z ulicy Grodzkiej.

Mimo, że rocznica była wyjątkowa – 500. lecie lubelskich wodociągów – wystawę wykonał z dużym zaangażowaniem trzyosobowy zespół muzeum pod kierunkiem vice-dyrektor Grażyny Jakimińskiej, wyłącznie w zakresie skromnych środków własnych, bez wsparcia finansowego Urzędu Miasta czy Miejskiego

Ryc. 3. Zakończenie rury wodociągowej ze studzienki – rząpia przy ulicy Grodzkiej 16. Muzeum Historii Miasta Lublina. Fot. P. Rutkowski

Ryc. 4. Fragment rury wodociągowej z żelaznym łącznikiem (buksa). Muzeum Historii Miasta Lublina. Fot. P. Rutkowski.

Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji. Jedyną nagrodą dla organizatorów była świadomość, że ta pierwsza w dziejach miasta publiczna prezentacja wyjątkowego przedsięwzięcia inżynieryjnego sprzed 500. lat była bardzo potrzebna. Świadczyły o tym wypowiedzi przechodniów, pytanych na ulicach miasta o początki wodociągów przez dziennikarzy Radia Lublin. Na kilkanaście osób tylko jedna знаła przybliżoną datę ich założenia *około 1500 roku*. Historia najdawniejszych wodociągów nie jest znana i dobrze byłoby, gdyby nie tylko mieszkańcy Lublina, ale i coraz liczniejsi goście mogli przeczytać o niezwykłym drewnianym wodociągu nie tylko na okresowej wystawie, ale również w nowszych, popularnonaukowych i naukowych opracowaniach².

² W listopadzie 2006 r. przekazałam do Dyrekcji MPWiK w Lublinie do druku popularnonaukowy folder: Stanisława Hoczyk *500 lat wodociągów lubelskich* (20 stron tekstu, 12 kolorowych fotografii, streszczenie angielskie, wybór literatury).

Literatura

- Hoczyk (Hoczyk-Siwkowska; SH) Stanisława
- 1979 80 czy 400-lecie historii lubelskich wodociągów? Kurier Lubelski, nr 289: 12, s. 3.
- 1986a O najstarszym wodociągu Lublina. Kurier Lubelski, nr 563: 06, s. 5.
- 1986b Stan badań archeologicznych wodociągu staropolskiego w Lublinie (XV-XVI w.). W: Wodociąg Lublina okresu staropolskiego (konferencja naukowo-techniczna, Lublin 10 czerwca 1986 r.), red. J. Gurba, R. Schnejder. Lublin-Warszawa, s. 78-92.
- 1997a Wodociągi lubelskie w XV-XVII wieku. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 45: 2, s. 161-177.
- 1997b Wodociągi staropolskiego Lublin. W: Lublin w dziejach i kulturze Polski, red. A. A. Witusik. Lublin, s. 85-93.
- 2005 Trakt Kraków – Lublin – Wilno: do wieży wodnej, wodociągi lubelskie. Nasze Miasto 40 (178), s. 9.
- 2006a Bezcenna beczka, czyli o wodociągu dawnego Lublina. Nasze Miasto 6 (196), s. 4.
- 2006b Gdy Lublin był zamożny. Gazeta Wyborcza Lublin, 13 lutego, s. 6.
- 2006e Lubelski wodociąg w Bramie Krakowskiej. Nasze Miasto 35 (225), s. 12.
- 2006d Pro publico bono. Kropla Informator wodociągowy MPWiK. [Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji] w Lublinie 1/3 (91), s. 2-5. /w druku/ 500 lat wodociągów lubelskich. [Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji].
- Mazurek Zdzisław T.
- 1986 Rekonstrukcja techniczna studzienki wodociągowej z ulicy Grodzkiej 16 w Lublinie z XVI w. W: Wodociąg Lublina..., s. 93-100.
- Włodarczyk Dariusz
- 1999 Urządzenia sanitarne i wodociągowe Lublina. W: Lublin i okolice w badaniach archeologicznych, red. E. Banasiewicz. Lublin, s. 39-45. Skarby z Przeszłości [1].
- Wodociąg Lublina
- 1986 Wodociąg Lublina okresu staropolskiego (konferencja naukowo-techniczna, Lublin 10 czerwca 1986 r.), red. J. Gurba, R. Schnejder. Lublin-Warszawa.

Dr hab. prof. UMCS Stanisława Hoczyk
Instytut Archeologii UMCS
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin